

Bart van Kessel, Vincent Fafieanie

Een kader om continuïteit te borgen

Handreiking: Continuïteit van onderwijs-zorgarrangementen in het speciaal onderwijs

Een kader om continuïteit te borgen

De ‘Handreiking: Continuïteit van onderwijs-zorgarrangementen in het speciaal onderwijs’ is onderdeel van het zmolk -pakket, initiatief van het Nederlands Jeugdinstituut en Landelijk Expertise Centrum Speciaal Onderwijs (LECSO). Deze publicatie biedt een kader om de continuïteit en doorontwikkeling van onderwijs-zorgarrangementen (OZA’s) te borgen. De doelgroep: kwetsbare kinderen met complexe onderwijszorgvragen die het niet redden zonder een gecombineerd aanbod van onderwijs en zorg.

Risico

Het risico bestaat dat gemeenten en samenwerkingsverbanden te weinig oog hebben voor het belang van OZA’s voor deze beperkte groep. Vrijwel alle scholen voor speciaal en voortgezet speciaal onderwijs hebben met zorgpartners OZA’s ontwikkeld. Ook binnen het regulier onderwijs is dit gebeurd. Als de financiering wegvalt, is de kans groot dat deze OZA’s op termijn opnieuw moeten worden ontwikkeld. Intussen vallen de kinderen en jongeren in kwestie tussen wal en schip.

Welke kennis is nodig?

Essentiële achtergrondkennis omtrent OZA’s betreft de wijze waarop de arrangementen inhoudelijk, organisatorisch en financieel zijn ingericht en de achterliggende visie. Gemeenten en besturen die dit goed in beeld hebben, zijn beter toegerust voor de invulling van hun rol. Ook stelt het hen in staat een volgende stap te zetten: regionale ontwikkeling van nieuwe vormen van ondersteuning, bijvoorbeeld voor thuiszitters.

Wat biedt de Handreiking?

In deze publicatie zetten we de belangrijkste aandachtspunten op een rij die van belang zijn voor beleidsmakers. Welke OZA’s zijn er? Hoe krijg je een goed beeld van de huidige OZA’s in de eigen regio? Wie is eigenaar? Wat is nodig om beleid te ontwikkelen? Hoe verdeel je taken?

De Handreiking is gebaseerd op gesprekken met professionals en op landelijke bijeenkomsten van kennispraktijknetwerken. Deze organiseerde het Nederlands Jeugdinstituut op verzoek van het Ministerie van Onderwijs. Commentaar van professionals, onderzoekers en bestuurders, die betrokken zijn bij de ontwikkeling van OZA’s, is erin verwerkt.

Ondersteuning nodig?

Gaat u met de Handreiking aan de slag, en heeft u vragen? Neem dan contact op met de auteurs:
Bart van Kessel, 06 229 396 82 en
Vincent Fafieanie, 06 575 375 01.

Onderdeel van het zmolk-pakket

Het zmolk-pakket is onderverdeeld in twee typen publicaties: procesgericht en uitvoeringsgericht. De Handreiking behoort tot de procesgerichte documenten. [Kijk hier](#) voor het overzicht.

OZA's voor verschillende doelgroepen

Een onderwijs-zorgarrangement is een integraal programma voor specifieke (groepen) leerlingen. Het is een aanbod waarin onderwijs en zorgpartner(s) op uitvoeringsniveau samenwerken op basis van één kind, één gezin, één plan. Er is sprake van een aanvullende inzet van zorg om onderwijsdeelname mogelijk te maken, met als uitgangspunt de ondersteuningsbehoefte van de doelgroep. De expertise van beide sectoren wordt in samenhang aangeboden en versterkt elkaar.

Er zijn OZA's voor verschillende doelgroepen, waaronder:

- ❖ Kinderen met een ernstige lichamelijke of verstandelijke beperking en gedragsproblemen, of kinderen met een chronische ziekte. Het gaat hier om bijvoorbeeld cluster 3-onderwijs voor zeer moeilijk lerende kinderen of voor chronisch zieke kinderen. Het onderwijs, de gezondheidszorg, de jeugd-ggz en de gehandicaptenzorg zijn hier de vaste partners.
- ❖ Kinderen met psychiatrische of gedragsproblemen die naast een aangepaste onderwijssituatie ondersteuning door de jeugd-ggz of de jeugdzorg nodig hebben. Het gaat bijvoorbeeld om scholen voor cluster 4-onderwijs. Kinderen met ernstige vormen van attention deficit hyperactivity disorder (ADHD), pervasive developmental disorder - not otherwise specified (PDD-NOS), autisme spectrum stoornis (ASS) of angststoornissen krijgen hier, naast onderwijs, een

geestelijke gezondheidszorg (ggz)-behandeling. Soms wordt dit gecombineerd met jeugdzorgondersteuning thuis.

- ❖ Kinderen in een gesloten setting, zoals de gesloten jeugdzorg, jeugddetentie, 24-uurs- of dagbehandeling in de jeugd-ggz of de residentiële jeugdzorg. Deze locaties bieden altijd onderwijs en een regulerende en structurerende omgeving van waaruit een kind weer vat op zijn leven kan krijgen.

Financieel en inhoudelijk eigenaarschap

Om te bepalen wie de verantwoordelijkheid kan nemen voor de OZA's, is het noodzakelijk eerst te bepalen over welk gebied en welke schaalgrootte het gaat. Bedienen de arrangementen meerdere gemeenten en meerdere samenwerkingsverbanden? Welke partijen moeten dan met elkaar overleggen? Afspraken hierover zijn een voorwaarde voor een goede afstemming.

De onderwijs-zorgarrangementen moeten een plaats krijgen in twee plannen:

- ❖ Het Ondersteuningsplan waarin het samenwerkingsverband passend onderwijs vastlegt welke ondersteuning het leerlingen biedt.
- ❖ Het Jeugdplan waarin de gemeente vastlegt welke zorg zij biedt.

De twee partijen zijn verplicht overleg te voeren om overeenstemming te krijgen over de plannen. Daarover

Casus

Anton is een verstandelijk beperkte jongen van 11 jaar met een gebrekkige gewetensontwikkeling, een meervoudige complexe ontwikkelingsstoornis en ADHD. Hij denkt en handelt vanuit zijn eigen perspectief, begrijpt de regels van het sociale verkeer niet en kan zich niet verplaatsen in een ander. Hij raakt snel overprikkeld en ervaart de wereld als zeer onduidelijk. Daarop reageert hij met angst en grensoverschrijdend gedrag. Voor schoolwerk is hij nauwelijks gemotiveerd en hij heeft negatieve verwachtingen van zijn eigen presteren. Al bij geringe eisen laat hij een lage frustratietolerantie zien, gevolgd door opstandig gedrag, zoals schelden, slaan en schoppen, of vluchtgedrag in een fantasiewereld. Als Anton wordt aangesproken op zijn gedrag reageert hij ontkennend of liegt hij.

Vanwege zijn niveau en intensieve begeleidingsbehoefte was Anton niet meer te handhaven in de woonsituatie en op zijn cluster 4-school; ontheffing van de leerplicht volgde. Vervolgens is hij opgenomen in een orthopedagogisch behandelinstituut. In samenwerking met het behandelinstituut is de school gestart met een voorzichtige opbouw van de schooltijden en een onderwijsaanbod in het onderwijs-zorgarrangement, in dit geval een zmlk-groep binnen de school. Gebleken is dat Anton behoefte heeft aan een cluster 3-leerstofaanbod. Dit, in combinatie met intensieve gedragsmatige aansturing met duidelijke grenzen en regels en veel toezicht in een overzichtelijke, kleinschalige setting. Daarnaast heeft Anton planmatige aandacht nodig voor zijn sociaal-emotionele ontwikkeling. Zo leert hij omgaan met zichzelf en de ander.

spreken zij in het ‘Op overeenstemming gericht overleg’ (OOGO). Dat is ook de plaats om een gemeenschappelijke visie te formuleren op de ontwikkeling van kinderen en jongeren: welke rol kunnen onderwijs en zorg daarin hebben? Voor welke doelgroepen zijn onderwijs-zorgarrangementen gewenst en met welk doel? Hoe zijn deze te organiseren en te financieren?

Gemeenten en samenwerkingsverbanden moeten onderling afspreken hoe zij financieel en inhoudelijk het eigenaarschap invullen. De eerste stap daarbij is het in kaart brengen van de stand van zaken. De onderstaande stappen en overzichten geven daarbij houvast; zowel voor de korte, als voor de langere termijn.

Gezamenlijk te ondernemen stappen en taken

De taken van de gemeenten en samenwerkingsverbanden overlappen deels; samenwerking is dus gewenst en efficiënt.

1. Inventarisatie van de onderwijs-zorgarrangementen die binnen het samenwerkingsverband worden aangeboden. Vaak zijn deze nog niet opgenomen in het Ondersteuningsplan van het samenwerkingsverband.
2. In kaart brengen hoe de financiering van de OZA's nu plaatsvindt, wat betreft de onderwijs- en de zorgmiddelen.
3. In kaart brengen van de omvang, doelgroep, programma-inhoud en resultaten. Dit is ter afweging van alternatieven die voor de doelgroep voorhanden zijn.
4. In kaart brengen wie na de transitie financier is of wordt van het zorggedeelte. Ook: is er sprake van een centrale vertegenwoordiger van gemeenten of zorgverzekeraars?
5. In kaart brengen hoe de financier de zorg inkoop en wat de sluitingstermijnen zijn. Let op: de financiers kennen zeer verschillende procedures voor inkoop. Ook onderscheiden zij lokale, regionale en bovenregionale zorg. OZA's vallen niet vanzelfsprekend in één kader.
6. In kaart brengen wie in het kader van passend onderwijs financier is of wordt van het onderwijsgedeelte en of er een centrale vertegenwoordiger is vanuit de samenwerkingsverbanden
7. In kaart brengen hoe het samenwerkingsverband de gelden uit de AWBZ-overgangsmaatregel (opgenomen in de lumpsum) inzet ten behoeve van de OZA's.

8. In kaart brengen welke verantwoordelijkheden verschuiven en welke financiële gevolgen er zijn bij de overgang van 18- naar 18+.

Taken van het samenwerkingsverband passend onderwijs

(In afstemming met de schoolbesturen)

1. Inventarisatie van de samenwerkingsverbanden die leerlingen in arrangementen geplaatst hebben. Zij zijn daardoor medebelanghebbend.
2. Inventariseren welke afspraken zijn vastgelegd over de financiering. Hierbij meteen de samenhang met het gemeentelijk jeugdstelsel in kaart brengen. Denk aan de wijkteams of de wijze waarop beschikkingen tot stand komen.
3. Wegen van het belang van de OZA's voor de leerlingen binnen de kaders van het ondersteuningsplan.
4. Opnemen van de OZA's in het ondersteuningsplan, voor zover dat nog niet is gedaan.

Taken van de gemeente

(In afstemming met de zorgaanbieders)

1. Inventariseren uit welke gemeenten de kinderen en jongeren in de arrangementen afkomstig zijn; deze gemeenten zijn medebelanghebbend.
2. Inventariseren welke afspraken over de financiering zijn vastgelegd of nodig zijn. Ook: zijn afspraken tussen gemeenten noodzakelijk? Dit brengt de samenhang tussen OZA's en het gemeentelijk jeugdstelsel in kaart, bijvoorbeeld de samenhang met de wijkteams of de wijze waarop beschikkingen tot stand komen.
3. Wegen van het belang van de OZA's voor de jongeren binnen de kaders van het Jeugdplan.
4. Opnemen van de OZA's in het Jeugdplan, voor zover dat nog niet is gedaan.

Verkennen en betrekken

Wie wil zorgdragen voor de continuering van onderwijs-zorgarrangementen moet twee dingen doen: verkennen en betrekken.

Verkennen

- ❖ De start van het proces is het besef van urgentie in het speciaal en voortgezet speciaal onderwijs. Het gaat om leerlingen die mogelijk niet het onderwijs krijgen dat zij nodig hebben; zij dreigen tussen wal en schip te vallen. U onderbouwt die urgentie met casusbeschrijvingen, analyses, ervaringen van onderwijs- en zorgpartners en gegevens over bijvoorbeeld uitval en thuiszitters. Onderken deze urgentie met collega's in onderwijs en zorg en ontwikkel een aanpak.
- ❖ Ken de actuele wetgeving voor het onderwijs en de jeugdhulpverlening. Aan de hand van deze wetgeving kunt u de inhoudelijke en financiële consequenties benoemen voor alle partijen. Herhaal dit regelmatig gedurende het gehele traject. Daarmee voorkomt u verrassingen en begrijpt u de standpunten van collega's beter.

Betrekken

Dit betreft:

- ❖ Het mobiliseren van de eigen onderwijsorganisatie en het samenwerkingsverband.
- ❖ Het mobiliseren van de eigen zorgpartners en de gemeente.
- ❖ Het formuleren van de gemeenschappelijke urgentie door de eigen onderwijsorganisatie en zorgpartner
  - door collega-onderwijsorganisaties en –zorgpartners
  - door andere partijen, zoals leerplichtambtenaren en RMC's
  - door het samenwerkingsverband en de gemeente.
- ❖ Het formuleren van een gemeenschappelijke opdracht door samenwerkingsverband en gemeente.
- ❖ Het vormen van een projectgroep van betrokkenen rondom OZA's. Hierin nemen plaats: inhoudelijk deskundigen, beleidsmakers, financiers, ouders en bestuurders. Zo'n projectgroep waarborgt de continuïteit en doorontwikkeling van de OZA's. Let op: draag zorg voor inhoudelijke uitwerking en rapportage.

Casus

Jurgen is een jongen van 10 jaar. Hij woont thuis en is vanwege zijn PDD-NOS ambulantly in behandeling bij de Herlaarhof. Thuis en op school hebben ouders en leerkrachten moeite om zijn gedrag te reguleren. Dat heeft er zelfs toe geleid dat Jurgen niet langer onderwijs kan volgen op de cluster 4-school in zijn woonplaats. Hij volgt nu onderwijs in de Zwengel, maar ook daar lukt het niet om hem onderwijs te bieden dat bij hem past. Als niet snel wordt ingegrepen, komt Jurgen binnenkort thuis te zitten, zonder uitzicht op continuering van onderwijs. Jurgen zou op zijn plaats zijn in een arrangement dat hem onderwijs én zorg op maat biedt. Hij heeft een dagbesteding nodig die hem structuur biedt, aangepast aan zijn capaciteiten, zodat hij zich in zijn eigen tempo kan ontwikkelen. Voor Jurgen zou het goed zijn om de dag te beginnen met werk op de zorgboerderij, daarna korte tijd onderwijs te volgen en de rest van de dag weer op de boerderij bezig te zijn. Het onderwijs- zorgarrangement in Sint Oedenrode biedt die mogelijkheid. Ook is het arrangement flexibel: het is mogelijk om de tijdsduur van het onderwijs naar behoefte verder uit te breiden en om rekening te houden met momenten van terugval. Het arrangement wordt uitgewerkt in een maatwerkplan. Doel is toe te werken naar een situatie waarin Jurgen een hele dag onderwijs kan volgen. Als tussenstap kan hij op de zorglocatie in een klein groepje oefenen. Zo vergroot hij niet alleen zijn individuele vaardigheden, maar leert hij zich ook in een groepje te handhaven. Gedurende het hele traject bespreken school, zorginstelling en ouders regelmatig zijn vorderingen. Het maatwerkplan kan dus tijdig worden bijgesteld.

Het gesprek tussen gemeenten en samenwerkingsverbanden

In het gesprek tussen gemeenten en samenwerkingsverbanden moeten belangrijke vragen worden beantwoord. Let op:

- ❖ gesprekken over OZA's gaan in eerste instantie over een gedeelde visie op zorg. Dat vraagt tijd.
- ❖ Aanrader: benoem wie de beantwoording van de vragen voor zijn rekening neemt, en spreek af wanneer het klaar is. Wacht niet af, maar neem het initiatief!
- ❖ Benut het gesprek om visie en zicht te ontwikkelen, bijvoorbeeld op omvang en aard van de specifieke doelgroepen.
- ❖ Maak schriftelijke afspraken tussen samenwerkingsverbanden en gemeenten over het inhoudelijk en financieel eigenaarschap van de OZA's.

De vragen

1. Is er een gedeelde visie op de samenwerking tussen onderwijs en zorg als uitgangspunt voor het gesprek over OZA's?
2. Hebben we in de regio zicht op omvang en aard van de specifieke doelgroepen?
3. Is er een gedeeld beeld over de OZA's: doelgroep, organisatie, financiering en dergelijke? Welke vragen zijn nog onbeantwoord?
4. Is er een gedeeld beeld over nut en noodzaak van de OZA's? Welke alternatieven worden aangedragen?
5. Is het beeld gedeeld met betrokkenen, zoals leerlingen, ouders en scholen?
6. Is er een inhoudelijke borging van het OZA binnen het jeugdplan en het ondersteuningsplan?
NB: De ervaring leert dat OZA's vaak onbekend zijn bij de financier en dat er geen rekening mee is gehouden in het inkoopkader. Gemeenten zijn vaak bezig met de inrichting van wijkteams en sociale teams; zij gaan ervan uit dat de beschikbare financiële ruimte volledig voor dat doel kan worden ingezet. Ook worden er programma's of trajecten ingekocht die niet per se verbonden zijn aan OZA's. Het helpt om in het ondersteuningsplan een overzicht op te nemen van beschikbare OZA's, plus een programma van eisen waaronder zij kunnen functioneren.
7. Zijn er afspraken over de integrale procedure van toewijzing en toelaatbaarheid, en de financiële machtiging voor het toekennen van een OZA?
8. Zijn er inhoudelijke afspraken, bijvoorbeeld een integrale analyse met het ontwikkelingsperspectief als onderbouwing?
9. Is er een financiële borging? Op welke wijze denkt de gemeente of het samenwerkingsverband de

- financiering van de OZA's te continueren? Welke inkoopstrategie hanteert de gemeente?
10. Kan het samenwerkingsverband optreden als vertegenwoordiger namens de school en zorgpartner die een OZA uitvoeren; kan het afspraken maken met de financier over het zorggedeelte van de OZA's? Of doen schoolbestuur en zorgpartner dat elk afzonderlijk?
  11. Wanneer meerdere inkooptrajecten worden uitgezet om één OZA te bekostigen: is er een centrale regisseur vanuit de gemeente die de coördinatie op zich kan nemen?
  12. Zijn er aanvullende stappen nodig vanuit het samenwerkingsverband, schoolbesturen of zorg-aanbieder?
  13. Zijn aanpalende afspraken nodig over huisvesting, leerlingenvervoer en dergelijke?
  14. Zijn er andere partijen betrokken bij de financiering van de OZA's? Welk aandeel levert het samenwerkingsverband bijvoorbeeld vanuit de AWBZ-overgangsregeling (opgenomen in de lumpsum)? Is er een zorgverzekeraar betrokken? Zijn er andere financieringsstromen, bijvoorbeeld middelen gericht op voortijdig schoolverlaten, achterstandswijken, voor- en vroegschoolse educatie of veiligheid?
  15. Wie treedt op als regisseur van de financieringsstromen? Kan de gemeente dat zijn?
  16. Zijn er afspraken over continuering van de financiering vanuit onderwijs en zorg? Is de financiering gereserveerd binnen het inkoopbeleid van de gemeente en de begroting van het samenwerkingsverband?
  17. Op welke wijze zijn de OZA's verankerd binnen de kwaliteitscyclus van instellingen, samenwerkingsverbanden en gemeenten? Is er een inhoudelijk verantwoordingskader? Worden onderwijsresultaten gemeten? Is er een monitor? Is er een kosten-baten-analyse voor dit type voorziening, bijvoorbeeld in relatie tot uitval en maatschappelijke participatie?
  18. Is er voldoende juridische dekking voor de gemaakte afspraken?
  19. Is er overeenstemming over het bestuurlijk vaststellen van de afspraken binnen het OOGO?

De Wet langdurige zorg

De bekostiging van alle jeugdzorg en jeugd-ggz is in handen van de gemeenten, uitgezonderd de bekostiging vanuit de Wet langdurige zorg (WLZ). De zorg voor zeer kwetsbare kinderen met een lichamelijke of zintuiglijke beperking, een somatische aandoening of een zeer ernstige verstandelijke beperking wordt uit deze wet gefinancierd. Voor enkele specifieke 24-uurs- onderwijszorgarrangementen is het daarom nodig om, aanvullend op bovenstaand kader, afspraken te maken met de AWBZ-uitvoerder en de ouders.

Casus

Marieke is op een vrijdag in een gesloten jeugdzorginstelling geplaatst vanwege haar seksueel grensoverschrijdend gedrag, schoolverzuim en het vermoeden van loverboy-problematiek. Op maandag heeft de orthopedagoog van de cluster 4-school op het terrein van de instelling een intakegesprek met haar. De groepsleiding sluit aan. Na de intake wordt Marieke in de onderbouwklas geplaatst, waar zij het tweede leerjaar vmbo-b volgt.

Op dinsdag wordt zij getoetst en heeft ze een intakegesprek met de docent, weer samen met de groepsleiding. De volgende dag is haar eerste schooldag. Afsproken is dat ze begint met halve dagen onderwijs. Ze kan nog niet de vrijheid aan om de hele dag op school te zijn; het risico is te groot dat ze zou weglopen. Ze maakt haar opdrachten op papier, omdat ze vanwege haar problematiek niet op internet mag. Daardoor kan ze niet alle schoolopdrachten maken. Afsproken is dat Marieke langzaam het internet weer mag gaan gebruiken. Zou blijken dat ze wil weglopen of misbruik maakt van internet, dan wordt die afspraak weer teruggedraaid en mag ze geen hele dagen naar school. De groepsleiding brengt en haalt Marieke elk dag naar en van school. De mentor van de leefgroep en de schoolmentor hebben regelmatig contact over haar voortgang. Zij bekijken samen wanneer Marieke meer uren onderwijs kan volgen en overleggen met de orthopedagoog en behandelcoördinator. De docent of de orthopedagoog van de school zijn aanwezig bij de evaluatiegesprekken van Marieke. De docent stuurt dagelijks Marieke's scorelijsten van school naar de groepsleiding. Zijn beoordeling wordt meegenomen in haar dagscore op de groep.

© 2016 Nederlands Jeugdinstituut

Auteurs Bart van Kessel, Vincent Fafieanie

Fotografie Martine Hoving, Bettina Neumann

Vormgeving Punt Grafisch Ontwerp

Nederlands Jeugdinstituut

Postbus 19221

3501 DE Utrecht

T (030) 230 63 44

E info@nji.nl

www.nji.nl
